

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. III. 10664.

STUDIU CRITIC

III 302

ASUPRA

Socialismului în România

DE

UN VECHIŪ SOCIALIST

Este el o plantă exotică ? — Ce-a făcut el în România.
Criza socialistă în România. — Lupta politică și socială.
Intrarea socialiștilor la liberali.

BUCURESCI

EDITURA TIPOGRAFIEI «SPERANȚA», STR. BISERICA ENEI, NO. 4.

1900.

PREȚUL 30 BANI.

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. ~~17. 10607.~~

III 306

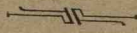
STUDIU CRITIC

ASUPRA

Socialismului în România

DE

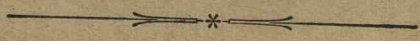
UN VECHIŪ SOCIALIST

Este el o plantă exotică ? — Ce-a făcut el în România.
Criza socialistă în România. — Lupta politică și socială.
Intrarea socialiștilor la liberali.

h. inv. 120. oct 1900.

~~50/1131~~

~~12/11/15~~

BUCURESCI

EDITURA TIPOGRAFIEI «SPERANȚA», STR. BISERICA ENEL, No. 4.

1900.

~~10892/967~~

317789

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 11 480 948

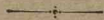
B.C.U. Bucuresti

C200510307

1260/05

SOCIALISMUL ROMÂN

Paris, Iulie...

I

Este el o plantă exotică ?

Să mă scuzi, dragă prietene, de întârzierea acestui răspuns. Ocupațiile mele, depărtarea de țară, întrebările la care trebuia să dau un răspuns lung cugetat, — toate aceste sînt pricinile întârzierii mele.

Pentru că, judecă singur, nu e glumă ceea-ce mă întreb și la ce ceri un răspuns și încă detaliat.

E oare posibilă o mișcare socialistă în țara românească, luînd în seamă condițiile speciale țării noastre? Care e rezultatul muncii depuse de socialiști la noi în timp de 20 ani?

Care e pricina crizei socialiste de azi?

Ce cred despre intrarea unor căpetenii socialiste în partidul liberal?

Vezi bine, că întrebările nu sunt ușoare, și dacă după un proverb cunoscut la o întrebare făcută de un prost de multe ori e greu să răspundă zece înțelepți, ce să mă zicem dar cînd întrebările sînt făcute de un inteligent ca tine, iar răspunsul trebuie să fie dat de un om așa de puțin înțelept ca mine? Unde mai pui depărtarea de țară, că toate trebuie să le judec după gazete — (în schimb

le citesc toate cu o asiduitate și un interes de care nici nu puteți să vă faceți o idee, voi, cari trăiți în țară). Cum vezi, întârzierea era fatală. Mărturisesc că de la început eram chiar să nu răspund de loc.

Ce interes, gindeam eu, poate să aibă opinia unui om puțin important ca mine și care *par dessus le compte* trăește încă în străinătate ?

Fie-care ar putea să obiecteze : «Așa judecă d-nealui, pentru că e în străinătate, ia să-mi poștească în țară și atunci să stăm de vorbă».

Și eram să nu-ți mai răspund. Dar cu cât cugetam mai mult cu atât vedeam mai clar că tocmai faptul că sînt departe de țară mă obligă să răspund. Cine știe, poate tocmai faptul depărtării actuale de țară mă face să văd lucrurile mai limpede de cât le văd cei ce trăesc în vâlmașagul lor. În viața fie-cărei grupări politice, literare, științifice, sînt momente asemănătoare cu acele prin cari aū trecut bravii constructori ai turnului Babel și anume cînd se începe amestecarea limbelor și întunecarea judecării clare. În acest caz trebuie să puî o distanță între tine și lucrurile ce vrei să judeci — o distanță în timp sau în spațiu — ca să le poți judeca drept. E chestie de perspectivă sociologică.

Și dacă — așa gindeam eu — cine știe, poate eu, care văd lucrurile așa de deosebit de cât cei din țară, am dreptate deși n'am nici experiența nici priceperea lor.

Și atunci am decis să-ți răspund și rezultatul acestei hotărîri sînt cele multe și mărunte cari urmează. Dacă am dreptate sau ba, bine înțeles nu eu trebuie s'o hotărâsc.

* * *

Și acum fără nici o tranziție trec la întrebările tale.

«E oare cu puțință o mișcare socialistă la noi?»

S'ar părea că răspunsul negativ se impune și încă fără drept de apel sau recurs după ce, nu numai protivnicii

socialismului, dar înșiși din căpeteniile socialiste au dat acest răspuns negativ, au declarat că după ani de luptă și muncă s'au convins că socialismul n'are încă teren în țară la noi, fiind-că n'avem industrie, proletariat industrial, etc.

M'ași închina singur înaintea acestui răspuns făcut după 20 ani de muncă și luptă, dacă nu m'ar opri următoarele considerații foarte serioase.

Că socialismul în țară e o importăție, o plantă exotică, că n'avem mare industrie și un proletariat industrial, asta o știam noi socialiștii mai vechi de acum decât nu 20 apoi cel puțin 15 ani și nu ne-a trebuit 20 de ani ca să ne convingem de acest adevăr care nu e altceva de cât constatarea unui fapt evident. Și dacă de aceea ar atirna justificarea existenței socialismului în țară la noi apoi el n'ar fi început să existe, pentru că, o repet, faptul era cunoscut de la început. Socialiștii însă chiar de atunci au răspuns acestor obiecții și au justificat existența lor printr'o serie de argumente cari n'au pierdut nici acuma nimica din valoarea lor, cari au rămas în picioare prin faptul că nici atunci nici acum nimenea nu le-a putut combate cu succes.

În adevăr, să ne aducem aminte de cele zise pe atunci de teoreticianii socialismului român. Știu că pentru socialiștii noștri toate aceste vor părea vechi, banale, banalizate mai ales prin faptul că au fost vînturate de 15 ani prin toate cluburile muncitoare din țară. Dar un adevăr banal sau banalizat nu încetează de a fi adevăr, iar spus la vreme poate să aibă puterea și valoarea «originalității».

Ne obietați, ziceau socialiștii adversarilor lor de acum 15—20 de ani, că socialismul la noi este o importăție străină, o plantă exotică.

E adevărat. Dar ce nu e la noi o importăție din străinătate și ce nu e la noi o plantă exotică ?

Oare instituțiile noastre politico-sociale nu sînt importate din străinătate, parlamentarismul nu e? Insușii pactul nostru fundamental, Constituția, nu e importată din străinătate? Legile civile și penale cari ne guvernează nu-s importate de acolo? Drumurile de fier, instituțiile de credit, organizarea serviciilor statului, știința noastră, arta noastră, însuși moravurile noastre le-am importat. Intreaga organizare, întreaga viață a statului, întreaga noastră viață socială e importată, de ce adică socialismul ar face o excepție? Pentru o țară mică, rămasă în urmă în dezvoltarea ei și care intră în contactul statelor mai civilizate, mai înaintate, această importare e însuși o lege a dezvoltării și vieții ei, de ce adică socialismul ar face o excepție de la această lege?

«Socialismul în țara romînească nu izvorăște din însuși condițiunile și nevoile țării noastre, pentru că n'avem mare industrie și proletariat industrial» zic adversarii lui.

Dar ce a izvorit din însuși aceste condițiuni? Am introdus instituțiile burgheze liberale înainte de a avea o burghezime liberală, care să le ceară, am introdus instituții de credit înainte de a avea comerțul nevoe de ele, am introdus universități înainte de a avea profesori, teatre înainte de avea actori, Codul Napoleon, fără ca el să aibă rădăcină în viața de la țară, etc. În țările occidentale înaintate și civilizate, cari ne servesc de model, s'a născut o puternică burghezime care după o luptă crîncenă și îndelungată a creat instituții prielnice vieții și dezvoltării ei; iar la noi s'a creat înainte instituțiile ca să ajute dezvoltarea unei burghezii naționale. Pentru țările înaintate în civilizație e adevărată importanta lege de fiziologie socială că funcția crează organul; pentru țările mici, rămase în urmă și cari *nolens volens* ¹⁾ trebuie-

1) Voind nevoind.

să ajungă pe cei-d'intîi, legea s'ar putea formula invers, la ele *organul creiază funcția*.

În epoca noastră a aburului și a electricității, a relațiilor continue și a schimbului neîncetat între națiuni, fie-care țară civilizată capitalistă e întru cit-va o provincie a tuturor țărilor civilizate, a lumii civilizate, iar o țară mică și rămasă în urmă în cultură și civilizație — cum e a noastră — e o provincie mică și înapoiată și deci cu atît mai mult trebuie să urmeze pe cele-d'intîi. A spune că e imposibilă existența și manifestarea socialismului în țara romînească din cauza înapoierii ei în cultură și industrie ar fi tot așa cum s'ar zice că nu e posibilă manifestarea socialismului într'o provincie înapoiată a unei țări civilizate, cum e Bretagna în Franța, Posnanian în Germania, etc. În aceste provincii înapoiate socialismul de sigur nu va avea aceeași putere, se va manifesta poate în alte forme, potrivite cu condițiunile speciale acestor provincii, dar se va manifesta de sigur — provinciile înapoiate urmînd viața socială a țării întregi.

Afară de asta se exagerează cînd se ia ca unică condiție de manifestare a socialismului o mare industrie și un mare proletariat industrial. De sigur că e o condiție esențială, dar într'un sens mai larg socialismul e un produs al vieții și organizației capitaliste a societății. Organizația țării noastre însă e capitalistă deși n'are industrie mare.

O organizație socială în dealungul traiului și dezvoltării ei produce anomalii și dureri și boli sociale, dar printr'o reacție, dacă viața și dezvoltarea societății e normală, tot ea produce și elemente de îndreptare și însănătoșire. Aceasta e o lege fundamentală a dezvoltării societăților omenești, a organismului social, analogă cu o lege similară din fiziologia organismului individual. Astfel societatea și organizația feudală a societății a produs în timpul dezvoltării ei o mulțime de anomalii și du-

rerii, iar ca o reacție îndreptătoare liberalismul burghez. Ast-fel organizația capitalistă modernă produce o mulțime de anomalii și dureri, iar ca o reacție îndreptătoare și progresătoare socialismul modern. Nu e nenormal dacă o organizație socială în dezvoltarea ei produce o mulțime de anomalii și dureri — asta din nenorocire pare a fi o lege inexorabilă a însăși dezvoltării societăților omenestii. Dar ce nenormal ar fi dacă producînd acestea n'ar produce și elemente îndreptătoare! Deci nu existența socialismului ar fi o nenormalitate, ci lipsa lui.

Nimeni nu va putea nega că în țara noastră capitalistă nu se produc mari suferințe și dureri, chiar mai multe de cît în Occident, pentru că la suferințele produse prin capitalizare se adaugă unele și mai mari produse prin rămășițe de feudalism. Și atunci toți cei subjugăți și loviți, unde să caute dacă nu chiar îndreptarea soartei, apoi cel puțin un cuvînt de mîngiere, și mai ales unde să caute priceperea cauzelor relelor de cari sufăr întru cît s'ar putea ele îndrepta chiar în prezent și prin ce mijloace s'ar putea ajunge ca să dispară odată? Unde să caute toate acestea dacă nu la socialism și la socialiști?

Dar, lăsînd chiar la o parte toate aceste argumente, chiar dacă ele n'ar fi atît de convingătoare pe cît sînt în adevăr, ar rămînea încă o întrebare, pe cît de logică pe atît de clară, convingătoare, decisivă și anume: *cum poate un socialist să nu fie socialist?*

II

Ce-a făcut el în România

Socialismul presupune o anumită pricepere a mersului dezvoltării societăților omenești, are deci o proprie filosofie a istoriei. Socialismul presupune o anumită pricepere și prețuire, valoarea practică socială și morală a principalelor fenomene sociale, mai ales a celor economico-sociale, cari se petrec în societățile noastre capitaliste, și deci presupune o anumită relație către ele, o anumită conduită față de ele, prin urmare socialismul presupune și o anumită morală: *morală socialistă*. Într'un cuvânt socialismul presupune o anumită concepție socială asupra vieții sociale și o activitate socială și o conduită morală în armonie cu această concepție. Dacă un om s'a convins de adevărul învățăturilor socialiste, dacă s'a pătruns de concepția socialistă asupra vieții sociale, el nu poate să fie socialist în Franța și nesocialist în România, sub cuvânt că aici sînt alte condițiuni sociale de cît acolo. Aceste alte condițiuni îl obligă numai să-și modifice activitatea practică în raport, în concordanță cu ele, dar nu însăși concepția socială și morală socialistă. Și socialistul francez și cel român lucrînd fiecare practicește alt-fel, pentru că lucrează în două medii deosebite, nu încetează prin aceasta de a fi socialiști. «*Se zice (acuma o spun și unii socialiști) că în România nu e posibilă acuma o manifestare socialistă, pentru că nu sînt destule elemente necesare nici în pătura cultă nici în cea muncitoare*».

Dar să presupunem că în țară n'ar fi de cît un singur socialist convins — singur-singurel.

Ori, prin aceasta că el ar fi singur, ar înceta de a vedea în felul lui fenomenele sociale din țară, ar căpăta o altă pricepere, o altă prețuire a lor? Și pricepîndu-le în anume fel, dacă s'ar exprima prin scris sau graiul asupra lor, n'ar fi oare moralmente obligat să susție felul lui de a vedea dacă îl crede cel adevărat? Cu alte cuvinte: făcînd o presupunere redusă la absurd, că în țară n'ar fi de cît un singur socialist, acesta n'ar putea de cît să rămîie tot socialist și să se manifesteze și să lucreze ca atare. Așa dar e absurd de a vorbi de imposibilitatea unei manifestări socialiste în țara romînească și e adevărat numai că *felul* lucrării, a manifestării socialiste, trebuie să fie alt-fel, după cum alt-fel vor fi și rezultatele dobîndite, întru cît altele sînt condițiunile sociale ale țării noastre. Pentru-că este evident că dacă socialismul este același în ori-ce țară capitalistă, aplicările lui practice, rezultatele ce va da, tactica ce va trebui să urmeze, va fi alta întru atîta întru cît altele sînt condițiunile sociale de viață a fie-cărei țări.

Iată cu ce cuvinte, cu ce șir de dovezi și argumente clare și concise socialismul teoretic român de acum aproape 20 de ani și-a justificat și demonstrat dreptul lui de viață în țara romînească. Ce s'a întîmplat de atunci? S'a arătat oare falșitatea lor? Eū nu m'am învrednicit să citesc măcar un singur argument serios împotriva-le și dacă există așa ceva, te rog să-mi trimeți și mie, să văd și eū.

Ai să spuī de sigur: *la ce toate aceste dovezi că socialismul are teren în țară la noi, la ce toate aceste argumente teoretice, dacă practica a dovedit contrariul, dacă unii din vechii socialiști, ei însăși afirmă că după 20 de ani de muncă s'aū convins că aū muncit de geaba?* Aici am ajuns la a doua întrebare și anume: *ce-aū făcut socialiștii în țară la noi, ce rezultate a produs lucrarea lor?* Poate greșesc judecînd de departe, sau poate tocmăi din cauza asta

văd mai clar, dar îmi pare că afirmarea pesimistă a socialiștilor se datorește unei descurajări momentane — un lucru pe care l'au pățit alții mai mari de cît ei.

De cînd există socialism pe lume nu cred să fi făcut cine-va pe lume mai mult pentru el de cît Lassale.

Acest din urmă însă, cite-va săptămîni înainte de a muri, se plîngea amar de rezultatele activității sale, se plîngea că în altă țară, în Franța, el ar fi obținut rezultate imense, pe cînd în Germania a trebuit să se mulțumească cu unele meschine.

Socialiștii romîni n'au făcut, bine înțeles, nici pe de parte cît Lassale, ei n'aveau nici geniul lui, nici condițiile favorabile în cari s'a manifestat el, dar nu e mai puțin adevărat că ei au făcut totuși o lucrare însemnată.

Socialiștii romîni au ridicat, — cel puțin în centrele mai însemnate orășenești, — nivelul moral, intelectual și social al muncitorilor industriali, așa de puțin cîți sînt ei.

Acuma 20 de ani cînd a început să se manifesteze socialismul în țară la noi, relațiile între lucrători și patroni erau asemănătoare cu acele de la țară între proprietari și țărani.

Lucrătorii erau un fel de iobagi și la nivelul cultural și moral al iobagilor. Socialismul a ridicat mult acest nivel, a făcut pe lucrător să se simtă om, și pe patron să-l considere ca atare, a deschis ochii lucrătorilor asupra intereselor lor de clasă, a făcut pe cei mai inteligenți să priceapă mecanismul economic și tendințele economico-sociale ale societății moderne, și cîți lucrători sînt acum în țară la noi, cari pricep chestii politice și economico-sociale mai bine de cît majoritatea parlamentarilor noștri? Socialismul romîn n'a putut să facă mult pentru țărănimea romînă, dar dacă a fost cine-va, care să muncească cinstit și devotat pentru desființarea rămășițelor de iobăgie feudală, precum și în potriiva imenselor nelegalități și bașbuzucii cari se petrec la țară, apoi aceștia

a-ă fost socialiști. Și dacă s'a făcut vre-o încercare serioasă și cinstită de a chema la viață cetățenească țărănimea, apoi de socialism a fost făcută. Socialismul a luat apărarea cauzei țărănești în toate ocaziile și *sunt zeci de mii de țărani cari o știu*. Socialismul într'un timp de două generații a dat un ideal și un reazăm moral celor mai bune și mai inteligente elemente din pătura cultă, a tineretului intelectual. În această privință succesul socialismului român a fost chiar relativ mai mare de cât în unele țări din occident. Și în ce vremuri defavorabile a făcut-o!

Exporturile favorizate de noile căi de comunicație, împrumuturile succesive, despădurirea țării și istovirea sôlului ei prin export de grîne, toate acestea a-ă făcut să se abată o ploae de aur asupra țării în cât se părea că nu se va mai sfîrși. Imbogățirea era așa de ușoară, carierismul atît de ademenitor! Și tocmai atunci a putut socialismul să facă pe cei mai buni să aibă ochii ațintiți asupra unui ideal mai înalt, să se gîndească la cei obijduiți și suferinzi, la interesele superioare ale țării.

Socialismul român a pus în circulație o serie de idei noi economico-sociale și umanitare din cari unele a-ă pătruns pînă și printré adversarii lor (acei dintre foștii socialiști cari a-ă intrat la conservatori, liberali, junimiști și cari a-ă dus acolo aceste idei pot s'o ateste).

Că socialiștii a-ă avut o însemnată influență culturală și morală, aceasta o recunosc și adversarii socialismului; bine înțeles că ei, din punctul lor de vedere, socotesc această influență ca vătămătoare. Socialiștii a-ă supus criticei din punctul de vedere al concepției lor socialiste întreaga viață politico-socială și morală a țării, a-ă arătat de atitea ori că mergem spre un faliment sigur material, moral și intelectual. Acum o vede și un copil; acum 15 ani n'a vrut să o vadă nimeni.

Socialiștii n'a-ă putut împedica acest faliment, dar și-a-ă

făcut datoria. Socialiștii au desfășurat o activitate mare împotriva tuturilor călcărilor de lege, împotriva lipsei de garanții legale personale în țară la noi, și campaniile socialiste împotriva schingiuirilor din armată, în contra torturilor de la poliție, a bașbuzuciilor de la sate, au rămas memorabile.

Socialismul român, împreună cu radicalismul, care și el e o creație a socialismului, a făcut mult, — și asta e unul din rezultatele mai importante ale lui, — pentru democratizarea țării.

Asta e atit de adevărat că și acum, în presă, o gazetă ca să aibe trecere în public trebuie să adopte o notă democratică, iar partidele noastre politice simțind curentul făcut caută, cel puțin în vorbă, să adopte fel de fel de etichete democratice.

În fine socialismul român, atita vreme cît a fost și atita vreme cît a avut influență mai mare, a împiedicat ivirea mai intensă a două curențe deopotrivă de absurde, deopotrivă de periculoase, de și în deosebite sensuri, pentru existența țării noastre: antisemitismul devastatorilor de stradă și anarchismul.

A fost destul ca să slăbească socialismul, ca antisemitismul de stradă al devastatorilor din Iași și București să înceapă a înflori. Pe de altă parte lipsa de cultură mai serioasă, destrăbălarea morală și intelectuală, au făcut din țara noastră un teren foarte prielnic pentru dezvoltarea anarchismului. Dar de cîte ori el a încercat să ridice capul la noi în țară, socialiștii îl doborău, fie pe cale de argumentare, arătînd toată stupiditatea lui teoretică, fie pe cale practică, excluzînd pe orî-cine care se manifesta partizan al anarchiei din toate cluburile socialiste și împiedicîndu-l să vie sub masca socialismului în contact cu muncitorii.

De cînd a slăbit socialismul la noi în țară au început mișcări și curențe jingoiste, antiumane, barbariste,

în politică; obscurantism, propovăduire de înlocuire a lui Laplace, Darwin, Pasteur prin minunile sfintului Sisoe, în viața culturală; sarpelandanism, simbolism decadent și alte poroografii sadice în literatură.

Acum cînd începe să sufle cu putere asupra țării un vînt pestilențial de reacționarism, de obscurantism negru medieval, de feroce ură de rasă, și cînd nu se ridică nici o voce măcar din cele autorizate pentru a protesta în contra tuturor acestor puteri ale întunericului—pentru că toți s'au făcut oameni grav politici și nu pot să-și compromită situația,—acum trebuie să apară clar și pentru un orb ce importanță a avut socialismul în țară la noi!

Și nota-bene, rezultatele enumerate mai sus au fost dobîndite *cu o sumă de sfortări și jertfe relativ mici.*

Și aici, cum vezi, sînt iar în desacord cu unii dintre socialiștii din țară, cari afirmă că s'a făcut foarte puțin *cu sfortări imense și jertfe mari.*

Să ne înțelegem. E adevărat că sînt doi, trei socialiști, cari de bună seamă au făcut mari sfortări și sacrificii, peste chiar măsura puterilor lor, cari și-au istovit toate puterile în serviciul cauzei socialiste. Sînt alți cîți-va cari și-au făcut toată datoria și încă cîți-va cari au ajutat pe cei-d'întîiu, iar restul, majoritatea, sau n'au făcut nimica, sau au împedat pe cei-l'alți să facă ceva. E adevărat dar că s'au făcut mari sfortări și sacrificii, dar cei cari le-au făcut sînt foarte puțini și deci *suma acestor sfortări și sacrificii e relativ mică.*

Se înțelege că și eu sînt de acord că socialismul român n'a făcut cine știe ce lucru mare și cred și eu că ar fi putut face mai mult, dar cînd judeci activitatea socialiștilor romîni nu trebuie de luat ca termen de comparație și judecată ceea-ce judecătorul în mod abstract ar fi vrut să se fi făcut, fără să ție seamă de loc și timp, și nici nu trebuie luat ca termen de comparație alte țări unde sînt alte condiții.

Socialiștii romîni au trebuit să lucreze în țara noastră cu toate neajunsurile ei, fiind și ei tot din țara asta cu toate neajunsurile lor.

De-altmintrelea sînt și eu de părere că socialiștii noștri, chiar în condițiunile aceste defavorabile, ar fi putut face mai mult de cît au făcut, ba nici n'ar fi ajuns la criza la care au ajuns dacă n'ar fi făcut o serie întregă de greșeli importante.

Și iată-ne deci, dragă prietene, ajunși și la a treia întrebare a ta, anume: *care sînt cauzele adevărate ale marelui slăbiri a socialismului român, adevăratele cauze ale crizei socialiste din România.*

III

Criza socialismului român

Cauzele crizei socialiste la noi sînt incontestabil multiple. Așa de sigur în primul rînd sînt condițiunile neprielnice pentru dezvoltarea socialismului în țară la noi, condițiuni create de istorie, de care nimeni nu e vinovat. Ast-fel a fost *pregătirea nesuficientă* a socialiștilor noștri în socialism, ast-fel e faptul că mișcarea socialistă în mare parte a fost dusă de așa numita pătură cultă, ale căreia interese personale sînt cu totul în altă parte de cît la socialism, și desacord între interese personale și ideale *à la longue* e greu să dureze.

Unele din cauze sînt inevitabile, fatale, cum sînt condițiunile neprielnice ale țării; despre ele ar fi de geaba să vorbim, inevitabilul e inevitabil... și pace.

Altele însă ar fi putut fi evitate, acestea sînt greșelile făcute de socialiști, ei înșiși, cari, de ar fi fost evitate,

nu s'ar fi produs criza de acum. Decî ele sînt și trebuie socotite cauze ale crizei.

Despre aceasta trebuie să vorbească și să cugete fiecare socialist, dacă nu pentru alt-ceva, apoi ca să-și tragă învățăminte pentru viitor — pentru că criza socialistă, ca ori-ce criză, e trecătoare și ar fi de sigur mai mult de cît trist dacă greșelile s'ar repeta și înainte. Aceste greșeli pot fi subsumate șub trei rubrici :

1) *Imitarea fără destulă critică a tacticei socialiste din Occident.*

2) *Politica și politicianismul.*

3) *Exagerarea demăsurată a propriilor forțe.*

Ai să-mi permiți, dragă prietene, să spun cîte-va cuvinte despre fie-care serie de greșeli în parte.

Am zis că socialismul ca o concepție socială și filozofică e același pentru ori-ce țară capitalistă ; e evident însă că aplicările lui practice, tactica ce trebuie de urmat, rezultatele ce va da, vor fi altele întru atîta întru cît altele sînt condițiunile sociale de viață ale fie-cărei țări.

Socialismul român încă de acum 15 ani a priceput perfect acest adevăr, și cu o claritate și cu o precisiune care nu lasă de dorit a tras și conclusiunile cari le comportă.

Plecînd de la marea deosebire ce există între noi și Occidentul Europei, mai ales în două puncte importante, cultura tînără și inferioară și lipsa de mare industrie și proletariat industrial — socialiștii noștri au dedus și prevăzut că socialismul nu poate deveni o forță hotărîtoare în țară la noi, lipsindu-i marea industrie și un proletariat puternic. Chiar într'un viitor mai mult sau mai puțin depărtat, cînd socialismul va triumfa în Occidentul Europei, el nu se va impune în țara romînească prin propria lui forță, ci, ca și liberalismul burghez, va fi adus și impus prin Occident. Rolul socialismului român e deci de a pregăti, pe cît e cu putință, cadrele viitorului, rolul

lui e de a lumina — un rol mai ales cultural și moral — rolul lui de asemenea e de a fi apărător pe cât e cu putință al celor slabi și obijduiți, protestator împotriva nedreptăților strigătoare, rezultate din rămășițele feudalismului nostru național, rolul lui e asemenea și mai ales un rol democratizator și anume prin prefacerea în realitate a legilor democratice cari nu există de cât pe hîrtie. Ast-fel, după cum o știi foarte bine și tu, a fost schițat drumul socialismului român și condițiile speciale în cari trebuia să se desvolte la noi. În privința tacticei practice voi zice următoarele: Din nenorocire, în această privință socialiștii romîni au făcut greșeli însemnate, căroro chiar se datorește, în bună parte, criza de azi, ei n'au știut în tot-d'auna să tragă concluziile practice din premisele lor teoretice, partea practică s'a arătat mult inferioară celei teoretice.

Dar chiar aicea socialiștii romîni au fost mai originali de cât conservatorii său liberalii, cari au imitat servil streinătatea, cari de pildă au tradus întocmai codul Napoleon și de abia după 30 de ani au băgat de seamă că la țară, pentru relațiile între țărani, se potrivește ca nuca în perete.

Ca exemplu vom aduce legalismul socialiștilor romîni din care ei au făcut una din bazele tacticei lor practice. Prin legalism nu înțeleg neșire din lege; așa legaliști sînt și socialiștii din Occident, ci legalismul în sensul apărării legilor existente, lupta pentru a le procura o ființă reală.

Socialismul a fost cel-d'întîiu care a înțeles în toată însemnătatea lui, faptul marei nepotriviri între starea legală și starea reală în țară la noi, unde pe cînd starea legală, legile scrise, sînt asemănătoare cu cele din Occidentul Europei, starea reală în țară e încă în mare parte feudală, în ori-ce caz nemăsurat inferioară celei-d'întîiu.

Și aceste două stări trăesc nesupărate una lingă alta,

~~10898/967~~

= 02005/10307 =

mai ales la țară: legile spun una, practica cu totul alta. A face deci ca legile democratice să devie o realitate e în fond a prefăca România într'o țară democratică ceea-ce însemnează o adevărată revoluție socială. Și socialiștii au priceput asemenea că numai ei pot să se lupte sincer și rodnic în această direcție. În adevăr, dacă există acest straniu desacord între starea legală și cea reală, el se datorește claselor dominante cari au tot interesul ca starea legală să nu devie o realitate. Statul din altă parte, întru cât reprezintă interesele tuturor claselor sociale, ar avea interes să apere starea legală, dar statul, cu miniștrii cu tot, e prizonierul oligarhiei noastre electorale și deci nu poate face mare lucru. Și chiar C. A. Rosetti, cu toată autoritatea lui, cînd a luat legalismul în serios a fost gonit de la putere.

Ca starea legală să devie o realitate e numai în interesul claselor muncitoare, a claselor apăsate cari sufăr teribil de acest desacord; deci numai socialiștii, ca reprezentanți ai intereselor clasei apăsate, au tot cuvîntul să se lupte pentru adevărata intrare în legalitate. Aceasta au priceput perfect socialiștii și au prefăcut legalismul într'un articol de program împrejurul căruia au grupat o bună parte din activitatea lor. Cîtă bătae de joc a fost pentru acest legalism din partea radicalilor și a unora dintre socialiști cari pînă la sfîrșit n'au priceput noima lui, o știu de sigur ca și mine.

Din nenorocire socialiștii noștri n'au știut să fie tot-d'a-una atît de originali, n'au știut nici să tragă concluzii din propriile lor premize teoretice și la rîndul lor în bună parte, au imitat în tactica și activitatea practică, pe socialiștii din Occident, mai ales pe social-democrația germană. Se înțelege că rezultatele trebuiau să fie păgubitoare. Une-ori activitatea identică cu cea germană a socialiștilor din România dădea rezultate diametral opuse, și nu e de mirat, avînd în vedere neasemă-

narea mare a condițiunilor sociale din țara noastră și din Germania.

Așa spre pildă :

Cînd un socialist spune lucrătorilor industriali din Germania că ei sînt puterea hotărîtoare în țară, că ei produc toate bogățiile țării, că pe spinarea lor trăesc toți, că o dată treziți și luminați ei n'au de cît să pue mîna pe puterea politică pentru a transforma țara în interesul lor — toate acestea nu sînt nici ridicule, nici demagogice, pentru că sînt adevărate, corespund realității.

În Germania $\frac{3}{4}$ din toată producția țării e formată de proletariatul industrial, ei sînt zeci de milioane, socialiștii au deja milioane de alegători. Cînd însă la clubul muncitorilor de la noi se repetău aceleași fraze la cîte-va sute de lucrători dintre cari marea majoritate nu știa ce e socialismul, între cari erau cîți-va numai cu dreptul de alegători, atunci frazele aceste au fost ridicule și demagogice, producînd toate rezultatele rele ale demagogiei.

Asemenea, cînd în Occident se exaltează rolul proletariatului manual și mișcarea socialistă față de rolul proletariatului intelectual, apoi această exaltare și acolo a produs rezultate rele. Se știe cît rău a făcut socialismul francez teoria așa numită de *mains cailleuses*. Dar acolo cel puțin această exaltare corespunde unui fapt real, pentru că în adevăr forța și importanța proletariatului lucrător față cu pătura cultă din mișcarea socialistă e covârșitoare.

Cînd însă aceeași exaltare se făcea la noi, ea nu corespundea de loc realității, a fost demagogică față de lucrător și nedreaptă față cu pătura cultă, a băgat zizanie între aceste două elemente atît de necesare una alteia și desgustînd pe mulți din pătura cultă a introdus tot odată un spirit de particularism între unii din lucrători.

Și cîte și mai cîte neajunsuri au izvorit din această imitare fără critică a social-democrației germane!

Dar cea mai mare a fost băgarea socialismului în politică și în politicianismul parlamentar al țării.

Dar aici să ne înțelegem asupra cuvîntului, pentru-că e politică și politică.

Cînd un socialist convins caută să convingă pe alții, cînd din punctul său de vedere supune criticei toate fenomenele sociale ce se petrec înaintea lui, cînd prin scris sau prin graiul caută să protesteze împotriva strigătoarelor nedreptăți, cari se petrec în societate, cînd organizează bresle și sindicate de muncitori sau cooperative de producere și de consumație și caută să le pătrundă de ideile și sentimentele de solidaritate socialiste ca să formeze ast-fel cadrele unui viitor mai bun, — toate acestea sint asemenea o activitate politico-socială și încă în sensul cel mai bun al cuvîntului. Această activitate socialistă în Occidentul Europei e cea mai importantă, deși în aparență, prin sgomotul pe care-l face, pare a fi mai importantă cea-l'altă activitate mai special politică: lupta în alegeri și în parlament, lupta politică parlamentară.

Să le deosebim aceste două activități prin două denumiri deosebite și anume pe cea-d'întîiu *politico-socială* și cea a doua parlamentară. După cum am zis activitatea de genul întîiu există și în Occidentul Europei și e cea mai importantă, dar aproape exclusivă, iar cea de a doua redusă la proporțiile minime, poate de la început cu totul neglijată.

De ce?

Mai întîiu și întîiu pentru că la noi lupta și activitatea în genere vorbind politico-parlamentară nici pe de departe n'are aceiași importanță ca în țările Occidentale.

La noi între organismul politic și organismul social al țării e atît de puțină legătură, în cît aceste două organisme par une-ori a nu avea nimic comun și fie-care trăește cu viața lui proprie.

În parlament se pronunță discursuri frumoase, se discută și se votează vrafuri de legi, se propun și se adoptă sau se resping mii de amendamente, toate aceste însă au foarte puțin a face cu viața reală a țării și o influențează foarte puțin, mai ales în bine.

Cauzele acestui fapt sînt multe, principalele sînt: tinerețea regimului nostru parlamentar și faptul că parlamentarismul la noi n'a avut la introducerea lui teren pregătit ca în Occident, ci a fost o plantă exotică.

Atară de asta principala activitate a parlamentarismului e legislativă. La noi însă starea legală de fapt în cît privește mai ales relațiile cele mai importante între clasele dominante și muncitoare dominate nu există. Aceste relații sînt conduse de un codex usual, rămas din iobăgie, și care are foarte puțin aface cu legile oficiale. Ast-fel dar activitatea parlamentară cea mai principală, legislativă, e de la început lovită de sterilități — *e o activitate factice*.

IV

Lupta politică și socială

Dar socialiștii au avut încă un cuvînt mult mai decisiv pentru a nu se cufunda în politica și politicianismul țării: acesta e imposibilitatea existenței însăși în condițiunile actuale ale țării a unui partid însemnat social-democrat.

Primordiala condițiune de existență a unui partid politic parlamentar sînt alegătorii — acesta e mai mult de cît evident: *Pas d'argent, pas de suisses*, zice dictonul cunoscut — tot așa: nu-s alegătorii, nu-î partid. Această putere electorală ar fi putut s'o dea socialismului numai

proletariatul industrial plus cel intelectual. Acesta în țară la noi e încă în fașă și chiar cît este, e redus la nepuțință prin regimul nostru electoral.

Așa dar, chiar premisele teoretice puse de socialiștii ei însiși, trebuiau să-i facă foarte prudenți în chestia politiceii parlamentare.

Din nenorocire socialiștii au fost asurzii de sgomotul pe care-l face politica la noi, orbiți de importanța ce și-o dă ea sieși.

Pe cît de puțin reală și mai ales bine-făcătoare e influența politiceii parlamentare asupra vieții țării, pe atît de mare importanță ea își dă sieși; în această privință importanța ei reală e invers proporțională cu importanța ei aparentă.

Cine nu știe că la noi toată lumea face politică, iarăși politică și numai politică?

Întreaga opinie publică nu e preocupată de cît numai de politica parlamentară.

Știința, literatura, arta, chestiunile economice, culturale, morale, sînt fleacuri; politica, politica și iar politica e totul. Cînd e vorba de o remaniere ministerială, de eșirea din minister a d-lui X, și de intrarea d-lui Y, apoi acest eveniment capătă o importanță colosală. Toate convorbirile publice, toate articolele de gazetă, întreaga opinie publică e pasionată de acest eveniment — s'ar părea că de aicea atîrnă prezentul și viitorul țării. În realitate însă acest eveniment are tot atîta influență reală asupra vieții și dezvoltării țării, cît scăderea apei în lacul Cișmegeiu asupra climatei ei.

Această nemăsurată importanță ce se dă politiceii parlamentare la noi, plus marea importanță reală ce are în adevăr în Occidentul Europei, și care de departe pare și mai mare de cît e în realitate, au făcut pe socialiștii romîni să comită marea greșală de a se cufunda chiar de la începutul activității lor în politica și în politicianismul țării.

Rezultatele acestei activități au fost ceea-ce pot să fie rezultatele unei activități factice.

Socialiștii au cheltuit cele mai multe și cele mai bune puteri ale lor pentru a-și da aere de un adevărat partid politic social-democrat, au făcut atâtea sacrificii și jertfe nu pentru a fi, ci pentru a părea.

Pentru că ce altă a fost toată această activitate neobosită cheltuită pentru a forma cluburi politice pînă și în cele mai depărtate orașe provinciale, însă fără membri cari să priceapă ceva în socialism, și această alergare după număr, după cantitate, în detrimentul calității, și această organizare complectă și pompoasă de partid cu comitete, consilii generale, etc?...

Și acest fast atît de costisitor al congreselor ținute cu 120 membri cînd partidul n'avea 100 de socialiști luminați și perfect convinși; și discuțiile aprinse la congrese asupra condițiilor de alianțe politice cu alte partide, cînd partidul avea numai cîte-va sute de voturi în toată țara; și punere continuă de candidaturi în unele orașe pentru a-și putea număra puterile cînd invariabil partidul avea acolo 8 voturi. Și cită activitate, cit devotament, cite jertfe pentru toată această activitate factice! Și ce păcat că toată această activitate desinteresată, profund cinstită, s'a distras de la destinația ei naturală în țara romînească, de la ceea-ce am numit eu politica socială, anume în lucrare culturală și morală, în organizare de bresle de lucrători și pătrunderea lor de ideile și idealurile socialiste, în propagarea socialismului, etc. Atunci puterea culturală, morală, și în mod indirect, chiar cea politică, ar fi fost alta. Zic chiar influența politică, pentru că între multe alte ciudățeni din țara noastră e și asta că acei cari stau în afară de politica militantă au de multe ori o influență indirectă care e mai mare de cit a acelor cari fac politică militantă. Așa numitele «oculte» din fiecare grupare politică, cari fără să se amestice direct con-

duc totul, nu sînt un fenomen occidental, ci isvorăsc din însăși condițiunile politico-sociale ale țării noastre.

Se înțelege, această calitate are și o parte bună prin aceea că în timpul agitațiilor electorale și de la tribuna parlamentară s'au pus în circulație ideile socialiste. Dar acest bine a fost cumpărat prea scump prin faptul că s'a îndreptat întreaga activitate deja destul de modestă (foarte puternică ea nu poate fi în țară la noi) într'o direcție cu totul factice, făcînd pe socialiști, în timp de cîți-va ani, să piseze apa în piuă.

Cel mai mare neajuns al acestei activități — comun tuturor activităților factice, fără teren real, — e că a dezgustat, istovit și descurajat pe cei mai mulți din luptătorii socialiști și i-a făcut să ajungă la concluzia falsă că manifestarea socialistă e imposibilă în țară la noi, ceea-ce e o profundă greșală. De mult deja adversarii socializmului au susținut că în condițiunile speciale ale țării noastre nu e posibilă o manifestare socialistă, acum și unii socialiști, hypnotizați de *politică* și confundînd speciala manifestare a socializmului prin un partid politic, cu manifestarea lui generală, nevăzînd în tot socializmul de cît politica parlamentară, susțin și ei că nu e posibilă în țară la noi pentru moment o manifestare socialistă.

Adevărul însă e — și un adevăr foarte important, — *că de bună seamă nu e posibil la noi un partid politic parlamentar social-democrat, dar e posibilă, foarte utilă și necesară manifestarea socializmului în sensul politico-social și care e cea mai importantă manifestare a lui.*

A treia serie de greșeli făcute de socialiști rezidă în faptul că ei și-au exagerat grozav puterile, nu și-au dat seamă exact de propriile lor puteri, n'au știut să și le măsoare și să lucreze în consecință, să atace probleme în raport cu puterile lor reale, nu imaginare. Din potrivă, socialiștii noștri atacă probleme pentru cari n'ar fi deajuns înzecite forțe ca acele pe cari le aveau, și cum

ajungeau să aibă un succes oare-care într'o direcție, se aruncau în altă direcție fără să-și fi asigurat rezultate cit de puțin trainice în cea d'intiū.

Această nerăbdare și lipsă de socotință de sigur nu e particulară numai socialiștilor, e un păcat general al țării.

În Englitera dacă un cerc de oameni reușesc să facă în vr'un cartier sărac din Londra o operă umanitară, utilă, își dau toată viața pentru ea și socotesc că și-au făcut datoria.

În Rusia dacă un cerc de tineri în timp de vr'un an, doi, au reușit să-și împrăștie ideile, el se duce bucuros în exil, în Siberia, socotind că n'a trăit degeaba.

La noi însă cînd un cerc de tineri generoși intră în lupta socială el are pretenția nici măi mult, nici măi puțin ca să renegereze întreaga viață socială a țării *du londe au comble* și dacă această intrare în viața politică n'ar însemna cel puțin *un punct istoric de la care va începe o altă viață*, atunci nu s'a făcut nimic. Cauza acestui fenomen e în primul rînd cultura noastră socială așa de tinără încă. Această cultură în Occident a făcut să pătrundă în spiritul păturilor culte priceperea imensității problemei regenerării sociale a unei țări. La noi această pricepere lipsește. Și iată de ce avem în fie-care lună cîte o altă «eră nouă».

Afară de asta, acei cari fac politică parlamentară și socială la noi aparțin claselor noastre dominante, oligarchiei noastre naționale. Oligarchul însă, prin faptul că-i este permis totul în viață, pierde noțiunea și măsura adevărată a puterii lui. Popoarele muncitoare, cari prin istoria lor grea și dureroasă, și-au săpat bine în minte și în suflet aceea ce nu se poate, au creat o serie întreagă de dictoane și proverbe înțelepte în această privință.

Ast-fel poporul francez zice: «Qui beaucoup embrasse mal étreint», iar poporul românesc zice foarte înțelepțește și el: «să nu te întinzi măi mult de cit ți-e pla-

poma» și «să nu alergi după două epuri că nu prinzi nici unul».

Socialiștii noștri cari au început mișcarea n'au eșit din popor, ci din oligarchia națională, și poate de aceea au alergat nu după doi, ci după două-zeci de epuri cari fugeau în diferite direcții cu scop de a prinde nu numai pe toți, dar și cîți-va pe deasupra. Chiar de la început socialiștii — o mîna de oameni — au început să aibă un mare escedent cultural și moral mai ales printr'o revistă literară și științifică. De s'ar fi urmat cu insistență pe această cale s'ar fi adus servicii neprețuite și socializmului și țării. Dar acestei reviste au urmat propaganda și organizarea cercurilor socialiste între studenții universitari, de acolo între învățătorii sătești, apoi organizarea muncitorilor de la orașe, cluburi politice, organizarea petiționărei din partea țăranilor pentru cerere de pămînt, lupta politică, alegerea de deputat, etc., etc., etc. Vertiginos au urmat după alta, de la una s'a sărit la alta fără a se fi asigurat un rezultat trainic în ceva, fără măcar să se fi asigurat că statul-major socialist s'a pătruns cu adevărat de învățăturile socialiste, de etica socialistă.

Un exemplu caracteristic de această nesocotință a fost eroarea de a funda o gazetă zilnică socialistă. Cînd nici Englitera și nici Franța socialistă nu aveau încă o gazetă zilnică, pe motivul că nu fuseseră în stare, n'aveau destule puteri pentru a susține o întreprindere așa de grea, micul și slabul partid socialist român fundează o gazetă zilnică!

Rezultatul a fost că gazeta, în timp de trei-patru ani, a absorbit toate puterile partidului, a paralizat ori-ce altă activitate, ast-fel că nu gazeta a existat pentru partid, ci partidul pentru gazetă.

Iar partidul a fost mai slab, mai istovit ca ori-cînd din pricina acestei nesocotinți în muncă, din pricina activității factice de partid politic, din pricina neînțelegerilor dintre socialiști, rezultatul iarăși în mare parte al

acestei nesocotinți și al acestei activități factice — atunci socialiștii au abordat cea mai formidabilă dintre problemele politico-sociale de la noi: *formarea cluburilor politice țărănești, mișcarea țărănească.*

O știu, socialiștii au vrut să cheme țărănimea la viața politică și mai ales au voit să dobândească domnia legilor la țară, garanții legale pentru țărani. Ei au voit să facă să devie o realitate întocmirea noastră democratică și pentru țărani. Ei au fost în limitele programului, au lucrat în acea direcție care era recunoscută de ani, și care era cea mai importantă însărcinare a socializmului român.

Tendințe anarhice, învinuire de escrocherie, e cea mai mare calomnie și cea mai înfiorătoare nedreptate care s'a făcut vr'odată unei grupări sociale. Știu că intențiile le-au fost pure și scopurile nobile. Dar pentru a aborda o problemă așa de vastă, socialiștilor le-ar fi trebuit puteri foarte mari pentru a rupe acele zăgazuri, cari despart România în două țări deosebite, satele și orașele românești. Și le-ar fi trebuit și mai multe și numeroase puteri conștiente socialiste pentru a ține această mișcare în marginele legaliste, în limitele scopului pentru care a fost făcută, ca să nu debordeze, să nu crească peste capul lor, să nu ia o direcție și un drum care ar fi putut să devie fatal socialismului, pernicios țărănimei și chiar țării. Și socialiștii n'au avut măcar atâtea puteri ca să-și mai ție gazeta!

Rezultatul a trebuit să fie, fatal, acela care a fost. Ca în fabulă: broasca socialistă a vrut să ajungă pe boul liberal și conservator și a pățit-o tot ca în fabulă.

V

Intrarea socialiștilor la liberali

N'ași vrea, dragă amice, să crezi măcar un moment că toate aceste critice au de scop de a face vre-o imputare socialiștilor noștri, că le bănuiesc ceva, că ași vrea să împuținez meritele lor.

Ferească Dumnezeu!

Apoi mai întâiu, vorba românului : după bătălie mulți voinici se arată. Ceea-ce n'a fost limpede acuma un an încă, poate fi clar acum. Pe urmă tocmai eu recunosc că socialiștii noștri au făcut mai mult bine, incomparabil mai mult de cât o cred ei înșiși.

Afară de aceasta, greșelile în lupta politico-socială ridică une-orî foarte sus moralmente pe cei cari le-au făcut.

Așa chiar în cazul de față. Socialiștii noștri — vorbesc de acei cari în adevăr au muncit și s'au devotat cauzei lor, — au făcut o greșeală că au luat în spate mult mai mult de cât puteau să ducă. Dar ei au dus această greutate, care une-orî se prefăcea în cruce, ei singuri au plătit această greșală și toate consecințele ei. Activitatea socialistă, pe cât realmente e posibil în țară la noi, e peste măsură de grea, dar socialiștii au abordat-o și au ajuns, aproape să facă imposibilul. Ei au ajuns să aibă aproape un partid, să aleagă deputați, să ție ani o gazetă zilnică, etc. Ei au arătat ce poate o mare idee pusă în mișcare de un mare devotament. Dacă vre-o două din ei s'au retras din orî-ce luptă socială, istoviți, sfișiți de puteri, aceasta arată numai cât de istovitoare a fost munca, arată că ei n'au făcut socialism diletant sau de paradă, ci și-au cheltuit toate puterile pînă la istov în serviciul

cauzei. Sînt convîns că în istoria socialismului internațional lor le e conservată o pagină frumoasă.

Dacă în potriua lor se ridică învinuiri din partea unora din lucrătorii socialiști pentru retragerea lor din luptă, asta arată încă odată că la cluburile noastre s'a făcut prea multă politică și prea puțină educație morală.

Greșelile sînt și ele une-ori foarte prețioase și anume atunci cînd arată ce nu trebuie de făcut și dau indicații de ce trebuie făcut. Dar pentru asta trebuie de pîs în relief greșelile așa cum le crede fie-care și tocmai asta și numai asta vrea să fac. În țară, după cum mi se pare, se trag concluzii greșite din criza actuală socialistă.

Unii socialiști, confundînd manifestarea socialistă în general cu manifestarea ei politico-parlamentară, neagă pentru un moment posibilitatea ori-cărei manifestări socialiste, iar cei rămași socialiști, lucrătorii socialiști, cari prin însăși existența lor desmint afirmarea pesimiștilor, dau vina crizei pe alte cauze, tot așa de greșite. Așa spre pildă, după unii, această cauză ar fi sînd în faptul că socialiștii romîni n'aũ fost destul de revoluționari, n'aũ fost republicani, antidinastici, aũ fost prea legaliști, etc. Dacă s'ar acredita opinia aceasta, ea ar deveni periculoasă și viitorului socialismului și chiar țării.

Dacă eu, de aci, de departe, aș avea voe să dau sfaturi celor rămași socialiști ca și celor ce vor veni de acum înainte spre socialism, le-aș spune următoarele :

Mai întîiu și întîiu să caute să se convingă, să se pătrundă bine de adevărurile socialiste, de concepția socialistă asupra vieții sociale, de morala socialistă. Evenimentele din urmă aũ arătat că între socialiști aũ fost și sînt mulți, cari sînt departe de a fi convinși și conștienți socialiști.

Odată pe deplin convinși — nu prin fraze sforăitoare, ci prin muncă, studiu, cugetare — odată pătrunși de concepția socialistă, de idealurile, de morala superioară

-socialistă, timpul de activitate ce li se deschide chiar în țară la noi e destul de însemnat și rodnic.

E în primul rînd propagarea socialismului, răspîndirea concepției și moralei socialiste, critica și analiza tuturor fenomenelor sociale ale țării din punctul de vedere al concepției socialiste.

Pe urmă e protestarea și lucrarea în marginea puterii fie-cărui împotriva acelor nedreptăți și fără de legi speciale țării noastre, cari sînt fără de legi chiar din punctul de vedere al partidelor noastre politice ele însăși.

Apoi trebuie să vie organizarea muncitorilor, în orașe, în bresle și societăți cooperative, lupta pentru îmbunătățirea, pe cit e cu puțință a soartei lor, pătrunderea lor de adevărurile socialiste, de solidaritatea socialistă. Cînd socialistii odată aū să fie destul de puternici, cînd din altă parte proletariatul industrial se va desvolta, va deveni o putere, iar țărănimea se va trezi și ea la viața politică, atunci va veni vremea pentru fundarea unui partid politic social-democrat. Dar și pînă atunci munca socială indicată mai sus nu e numai însemnată și rodnică, dar și foarte grea, în țară la noi mai ales. La noi în condițiile morale și reale (nu legale) ale țării, lucrurile cele mai simple cer foarte multă muncă și sacrificiū și un mare devotament.

Ca un lucrător într'un atelier să-și apere demnitatea lui de om și lucrător, ca un judecător la țară să împartă dreptate de o potrivă la țărani și la boeri, ca un medic de plasă să-și facă datoria în toată conștiința și să protesteze în contra celor mai vădite fără de legi, cari se petrec la țară, astea și altele de asemenea natură, cari în alte țări sînt făcute de ori-ce om cinstit, de ori-ce convincție politică, cer la noi un mare devotament pentru binele obștesc, aproape un eroism.

Dar tocmai pentru că se cere așa de mare devotament

și uitare de propriile interese, numai un socialist poate să săvârșească această operă.

Pentru a săvârși o operă așa de grea, trebuie să fii pătruns de un mare ideal social și moral — și acest ideal care în epoca trecută era idealul liberal, pentru epoca noastră e idealul socialist. Pentru un atare devotament și uitare de sine, trebuie să te simți că faci parte din acea imensă mulțime de lucrători ai viitorului cari sînt împrăștiați în cite-și patru colțurile lumii, trebuie să te simți, ca să poți rezista împotriva, vrăjmașilor și împotriva unui mediū atît de insalubru ca în mica și modesta ta lucrare conlucrezi la aceeași mare operă la care lucrează Bebelii, Liebknechții, Jauresii. În această direcție nu numai activitatea unei organizații socialiste, dar activitatea fie-cărui socialist răsleț, e foarte bine-făcătoare și rodnică. Dar pentru toate acestea trebuie ca socialiștii noștri să fie oameni convinși în toată puterea cuvîntului, să se păzească de fraze sforăitoare și deșerte, mai ales de cele revoluționare-demagogice, de îndemnul la așa numita practică revoluționară. Prin aceasta ei nu numai că vor compromite opera lor, ceea-ce e un rău relativ, dar și viitorul socialismului în țară la noi, ceea-ce e un rău cu mult mai mare.

Scrisoarea aceasta amenință să devie un op întreg și n'am zis încă nimica asupra faptului care a provocat-o chiar: *trecerea la partidul liberal a cîtor-va fruntași socialiști.*

Dar în urma celor de mai sus n'am să am multe de spus în această privință. După cum ai văzut, nu prea am iluzii multe în privința activității parlamentare în țară la noi. Nu neg însă că se poate face bine și pe această cale. Dacă s'ar putea împiedica cel puțin o parte din rău, dacă s'ar putea face ceva pentru prefacerea în realitate a fictivelor noastre instituții democratice și încă ar fi mult, foarte mult.

E evident că un socialist convins poate să fie folositor luptând și pe calea politică parlamentară. Dar pentru această luptă n'avem un partid politic socialist și nu-l putem avea încă. E deci natural ca acei cari vor cu ori-ce preț să facă politică s'o facă cu partidele celelalte.

De sigur că ar fi fost mai bine chiar de la început dacă gruparea socialistă în loc de a se arunca în activitatea politică ar fi dat voe și puțință aceloră din membrii săi, cari ardeau de dorința acestei activități, s'o facă cu partidul liberal, spre pildă, ocupându-se grosul grupului cu acea activitate socială despre care am vorbit mai sus.

De alt-mintrelea asta nu e o noutate. Nu de mult grupările socialiste din unele țări occidentale au procedat ast-fel. Și acuma încă majoritatea socialiștilor din Engli-tera și America nu fac politică pe seama lor, ci pe seama unuia din partidele burgheze.

Dar ce e de zis despre cei ciți-va socialiști cari au intrat în partidul liberal?

Aceasta de sigur schimbă chestia, dar de aici de departe nu pot să judec despre oportunitatea și utilitatea acestui pas.

Ipotetic însă admit că s'ar putea face și asta, dar cu condiție ca socialiștii să declare că rămân tot socialiști. După umila mea opinie acei ciți-va socialiști la intrarea în partidul liberal ar fi trebuit să facă o declarație cam în termenii următori: «Domnilor, noi sîntem și vom rămîne pentru tot-d'auna socialiști. Convicțiile noastre, concepția noastră socialistă, morala socialistă, va rămîne și mai departe a noastră: ele sînt rezultatul a ani de gîndire, de luptă, și acestea nu se schimbă după împrejurări, ca o pereche de ghete. La noi însă în țară actualmente nu e și nu poate fi încă un partid politic parlamentar socialist. Pe de altă parte lupta parlamentară, care ni s'ar impune în țară la noi în condițiile ei speciale, e lupta pentru a preface parlamentarismul fictiv

în realitate, pentru realizarea pe cît e cu putință a instituțiilor noastre democratice, cari sînt numai pe hîrtie, a domniei legilor, a introducerii corectitudinii în afacerile publice, etc. Toate acestea le aveți înscrise în programul d-voastră. De aceea noi venim între d-voastră, nu ca să facem socialism militant — ceea-ce ar fi absurd — ci sincer fără nici o *reservatio mentalis*, să lucrăm din toate puterile pentru democratizarea reală a țării în marginile chiar a programului d-voastră, și atita vreme cît veți merge pe acest drum nu veți avea colaboratori mai sinceri, mai devotați, mai corecți ca noi, pentru că lucrînd așa noi rămînem fideli convincțiunilor noastre socialiste».

Acest limbaj sincer, franc, lipsit de echivoc, pentru moment, ar fi făcut de sigur mai grea situația lor în partidul liberal, dar în schimb ar fi fost neprețuit pentru viitor, cînd le-ar fi făcut situația cu mult mai ușoară și mai limpede.

Așa însă cum s'a întîmplat intrarea în partidul liberal, fără nici o lămurire și declarație, ea dă loc și va da în viitor și mai mult loc la fel de fel de echivocuri și situații false.

Ast-fel acum conservatorii consideră această intrare ca o stratagemă cu tot felul de scopuri infernale, revoluționare; liberalii o consideră ca o pocăire: oameni tineri, copii generoși, aș umblați cu capul în nori, dar cînd aș dat de practica vieței s'aș lăsat de fantazii copilărești. În sfîrșit, cei rămași în gruparea socialistă o consideră ca o trădare. Aceasta nu e just. În Occident unde există un partid parlamentar social-democrat, trecerea unui socialist din partidul lui într'un partid burghez ar fi o adevărată și autentică trădare.

◀ La noi însă, unde partidul social-democrat există numai cu numele și unde nu poate încă să existe, intrarea unui socialist într'un partid burghez pentru a face poli-

tică în concordanță cu convingerile lui, nu e de loc trădare. Numai viitorul, în acest caz, poate să arate dacă socialistul în chestie va ști să rămîie fidel idealului lui socialist.

Așa dar, cum vezi, după cum pot să judec de aici, de departe, nu sînt necondiționat împotriva intrării cîtor-va socialiști, cari vor să facă politică parlamentară, în partidul liberal ; de departe ar fi și greu să mă pronunț. Sînt însă împotriva felului cum s'a întimplat această intrare.

Ai să spui poate că aceasta e numai chestie de formă și nimic mai mult. O nu, e chestie aicea mai ales de fond. Millerand asemenea a intrat într'un guvern burghez, unde conduce pentru moment cel mai important minister, dar el a declarat hotărît că a fost, este și va rămîie socialist.

Prin aceasta el a precizat întru cît-va și ce va face în minister, și la ce nu se va preta cît va rămîiea acolo, și ce va face cînd împrejurările îl vor sili să părăsească guvernul.

Natural că în Franța sînt alte împrejurări de cît în țara noastră.

Dar în privința îndatoririi morale a unui socialist de de a se declara ca atare împrejurărilor tuturor țărilor constituționale rămîie aceleași.

Ast-fel o judec și eu de aici, de departe ; poate n'am dreptate, dar o spun cum o înțeleg și cum o cred. Încă odată, dacă am său n'am dreptate să judece alții.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

Lu / 00